

Aurora Bertrana

SORTS I DISSORTS

DE LA

LLENGUA CATALANA

SORTS I DISSORTS DE LA LLENGUA CATALANA

=====

El territori lingüístic de Catalunya comprèn les quatre províncies catalanes, antic principat de Catalunya, una part de l'antic regne de València, les Illes Balears, el Rosselló, les contrades aragoneses orientals, la ciutat sarda d'Alguer i la República d'Andorra, sol indret on la llengua catalana resta encara oficial.

Sembla difícil posar-se d'acord sobre el nombre de persones que parlem el veritable català arreu del món.

Uns diuen que, entre tots, sumem quatre milions i mig. Altres afirmen que cinc. I fins hi ha qui assegura que sis.

Que tinguin raó els uns o els altres - jo no sóc qui per a comprovar-ho - és evident que el català el parlem un gran nombre de criatures humanes. I, per la seva dignitat i el seu prestigi històric, és una llengua altament civilitzada i digna d'ésser presa en consideració, no solament per nosaltres, catalans, sinó per tot el món civilitzat.

Aquí, a Catalunya, a València i a Mallorca, poetes, filòsofs i novel·listes han conreuat i conreen la llengua catalana, amb gran mestratge. I la llengua d'aquestes tres regions, tendeix a unificar-se cada dia més.

El català no és solament una rica, saborosa, expressiva i cultíssima llengua, capaç d'expressar admirablement la força, la ironia, la tendresa, la passió, amb gran riquesa de mots i d'imatges, sinó que serveix d'intermediària entre les llengües llatines antigues i les modernes. És un instrument de cultura de primer ordre.

El que dic, no és una lloança gratuïta dictada pel simple amor a la nostra llengua sinó el resultat d'una llarga experiència adquirida a ~~anant~~ anys i més anys pel món i tractant amb la gent més diversa.

Vaig passar una temporada a les muntanyes del Malcantone, al nord d'Itàlia. Hi vivien principalment, potser únicament, contrabandistes. A ca-

da dues cases de qualsevol poblat s'hi podia llegir la paraula: ALBERGO. Però quan entràveu i els demanàveu allotjament o menjar, us responien in variablement que no en tenien.

Aquests pintorescs i mal dissimulats contrabandistes, parlaven entre ells un dialecte que jo comprenia perfectament. I, el que resulta en cara més extraordinari, és que, amb una barreja de català i d'italià, jo també em feia comprendre d'ells.

Un altre fet que demostra la universalitat del català és el que ens esdevingué un cop a Luzerna.

Jo viatjava en companyia d'una amiga catalana. Aquesta dona tenia la dèria d'interrogar els vianants, tan els que transitaven pels carrers, com els que pujaven al Riggi en funicular, com els que navegaven pel llac dels Quatre Cantons.

Empaitava decididament el primer que li passava per la vora. Li demanava, sempre en francès, on era la catedral, per on es passava per anar a l'estació, si hi havia un restaurant o una església catòlica per allí a la vora.

Dies ha que viatjavem per la Suïssa de llengua alemanya i la meua companya no es cansava d'interrogar homes, dones i criatures, sempre en francès. Ells li responien invariablement que no parlaven aquella llengua.

Estavem atravesant un dels nombrosos ponts de la ciutat, quan aturà una dona que gastava un aire pagesívol.

- Pardon, madame!

I li demanà, naturalment, en francès, per on s'anava a la Casa de la Vila. La dona li respongué, com els altres.

- Ich sprechen kein Französisch.

Jo m'hi vaig acostar. Vaig dir a la meua amiga en català:

- No empipis més a la gent, dona. No veus que no t'enten?

En sentir-me, el rostre de la dona es va il.luminar. El català no era la seva llengua però s'hi acostava. Parlava un dialecte romanx. Ens varem poguer entendre. Jo li vaig demanar, en català, on era la Casa de

la Vila. Ella assenyalà la vora oposada del riu i digué, poc més o menys:

- A l'altra porta.

Comprenguerem que volia dir a l'altra banda de ^{la} Reuss.

Li donarem les gràcies, sempre en català. Ella hi correspongué en la seva llengua. Restava aturada i somrient mentre nosaltres ens allunyàvem. Repetia complaguda aquell mot que nosaltres empràvem per a saludar-la:

- Adeussiau!

Durant la darrera guerra mundial jo vivia a Ginebra. Per a guanyar-me la vida, feia, entre altres coses, d'ajudant d'un catedràtic de la Universitat, autor d'una gramàtica i d'un diccionari en llengua romanx. Molt sovint m'entretenia en el seu despatx a llegir texts impresos vinguts dels Grisons. Quan la llengua no estava massa barrejada amb paraules d'origen germànic - el romanx actual es divideix en dues llengües, una per a cada una de les valls que componen el cantó - jo arribava a deixifrar-la perfectament.

Entre altres texts recordo el d'unes caramelles (car també hi ha caramelles als Grisons) impreses pels volts de Pasqua Florida, l'any quaranta-dos o quaranta-tres. Llevat de poques paraules, podia passar per una composició escrita en una mena de català de finals del vuit-cents.

Que la llengua catalana és actualment una llengua auxiliar de les llengües neollatines antigues, ho prova el fet següent:

Un amic meu, poeta anglès, estava preparant la seva llicenciatura a la Universitat d'Oxford quan esclatà la conflagració europea. No va és ser acceptat a l'exèrcit per la seva miopia. Restà ^{a Suïssa} amb no sé quin càrrec oficial.

El poeta havia triat com a tesis literària, una crònica dels trovadors amics de Ricard Cor de Lleó. Desitjava traduir a l'anglès un text poètic del segle XII, atribuït a Blondel o a algun altre dels seus contemporanis. El meu amic anglès, coneixia molt bé la llengua francesa però no comprenia ni un borrall de la que pretenia traduir. Tampoc no trobava

cap diccionari que pogués ajudar-lo. Ho vaig fer jo, un poc difícilment, gràcies als meus coneixements de català.

Això va decidir el poeta anglès a estudiar la llengua catalana. Em va proposar que la hi ensenyés. I, al cap de poc temps, la coneixia força bé.

Sempre parlavem en català i fins varem començar a traduir plegats "Alicia al País de les Meravelles". Tasca que va interrompre el final de la guerra quan ell se'n va anar a Sud Africa amb una missió diplomàtica.

El català, com ja sabeu, i perdoneu que jo insisteixi en recordar-vos-ho, no és el llenguatge dels primers habitants de Catalunya. Abans de la conquesta del territori pels romans sembla que els habitants del país parlaven un dels nombrosos dialectes coneguts per ibèrics o semítics.

Tres cents anys abans Jesucrist, els romans ocupaven una bona part ^{la} de Península Ibèrica. Com a bons i autèntics conquistadors, imposaven llur llenguatge a tots els pobles conquistats.

El llatí vulgar que l'indígena havia començat a emprar com a llengua dels ocupants, és a dir, imposada i estrangera, barrejada amb llur dialecte, esdevingué poc a poc la llengua dels nostres avant passats.

L'evolució del llatí vulgar devers el català, degué produir-se amb una gran lentitud, d'una manera gradual, amb prou feines perceptible pels qui el parlaven llavors. Probablement cap generació no va tenir la sensació de parlar una llengua diferent de la que parlaven els pares i els avis.

Resulta doncs força difícil, per no dir impossible, determinar en quin moment precís comença la història de la llengua catalana.

Segons Joan Coromines, a qui dec una bona part d'aquestes clarícies, les transformacions més notables degueren produir-se entre els segles seté i vuité. Però aquest fet també resulta indeterminable perquè els documents de l'època apareixen escrits en un llatí decadent el qual no corres-

pon de cap manera ni al llatí vulgar parlat pels ocupants ni al dialecte ibèric o semític parlat pels indígenes. Deu ésser una barreja de l'un i de l'altre.

La transformació evolutiva del llatí parlat en la Península Ibèrica, dóna també naixença a dues llengües més: el castellà i el portugués.

El català és doncs, una de les llengües neollatines filles del lenguatge que els romans escampaven a través dels territoris de llur vast imperi amb llur civilització i llur cultura.

Quan aquest imperi comença a decaure i a desintegrar-se, llavors, en cada territori, la gent transforma la manera de parlar segons les lleis etimològiques i fonètiques particulars.

El fet produeix diferents llenguatges.

Es així com es forma la gran família de llengües romanes o neollatines.

Aquesta família comprèn, com ja sabeu també, el romanès, el romanx, l'italià, el francès, el sard, el provençal, el portuguès, el castellà i el català.

Podem distingir quatre èpoques en la història de la llengua i de la literatura catalanes. El període nacional, és a dir, el període de la nacionalitat catalana. Dit període va fins la fi del segle quinzé. Segueix la decadència, al segle setzè.

Aquesta decadència coincideix amb la gran renaixença de la llengua castellana, iniciada tan brillantment pel **Marquès** de Santillana entre 1398 i 1458 però que no dóna fruits positius fins prop de dos segles després.

La renaixença literària castellana del segle setzè, magnífica i definitiva, ja que no arriba mai a una decadència total, com la catalana, pot considerar-se com una mena de miracle.

Reuneix, en un segle gloriós, els noms de Garcilaso, Cervantes, Lo-

pe de Vega, Santa Teresa d'Avila, Sant Joan de la Creu, Tirso de Molina i, finalment, Calderón de la Barca, que neix el primer any del segle dis set i ajunta la seva merescudíssima anomenada als grans escriptors del setzé.

Aquesta època és per a les lletres castellanés el que ^{és} per les lletres catalanes, el segle catorzé.

La decadència de la llengua i de la literatura catalanes, a partir del setzé, es prolonga fins el divuité i, tot seguit ve una magnífica renaixença.

Aquesta renaixença s'afirma i s'expansiona fins la guerra d'Espanya, en 1936. I, novament, ve una altra decadència, potser més aparent que real. Aquest dolorós fet constitueix el principal objectiu del present treball.

De moment, però, tornem als inicis de la llengua i de la literatura catalanes per a poder seguir, encara que succintament, llur història.

Retrocedim fins el segle dotzé, quan la poesia catalana s'escrivia encara en llengua d'Oc.

Un poc més tard, la literatura lírica s'escriu ja en una barreja de les dues llengües: occità i català. I, un segle més tard, aquesta llengua s'ha enriquit i matitzat d'una manera remarcable.

Però ja abans del segle catorzé, els prosistes catalans no empraven la llengua d'Oc. Aquesta llengua estava reservada únicament a la poesia.

La novel·la, el conte i la rondalla, la història, els temes populars i religiosos, es conreaven ja abundantment, al segle tretzé, en llengua catalana.

Entre 1160 i 1210, Ramon Vidal de Besalú, compon una gramàtica catalana, la més antiga d'una llengua parlada, la qual ^{es} conserva encara.

En 1235 neix Ramon Llull, poeta, filòsof, alquimista, dit l'il·luminat, universalment conegut, glòria excelsa de la llengua catalana.

Som al segle tretzé i Ramón Llull hi escriu tota la seva importan-tíssima obra.

Arnau de Vilanova, personalitat científica, famós arreu del món,

també va escriure en català una part de la seva obra.

En 1300 varen traduir-se a la llengua catalana, alguns llibres de matemàtiques, astronomia, medicina...

El cèlebre Joan Jaume escriu, també en català, un tractat d'oftalmologia poc després de 1350.

I un diccionari de la rima existia ja en català, en 1370.

Un diccionari català-alemany, fou redactat en 1487.

L'activitat dels escriptors catalans en temes filosòfics és també interessant, destacant-se, pel damunt de totes, l'obra del ja esmentat Ramon Llull.

El segle catorzè és, per a la llengua catalana, un segle de glòria, durant el qual aquesta llengua arriba a la seva màxima maduresa i expansió literàries, esdevé, al costat del francès, una llengua internacional i diplomàtica,

Tots els gèneres literaris hi són conteuats.

S'ha conservat el text d'obres de teatre escrites en aquella època, en les quals, segons Joan Coromines, sembla trobar-se l'origen de la gran renaixença del teatre castellà de més tard.

Però és, sens dubte en el dret, on els catalans d'altres temps, obtingueren més èxit. El cèlebre Consulat del Mar, el codi marí de l'època, escrit en llengua catalana, esdevé el codi internacional de dret marí acceptat arreu del món.

A partir d'aquell moment, l'ús de la llengua catalana literària s'estén a una gran part de la nació. Hi participen totes les classes sècials, totes les professions.

Es una època il.lustrada per un gran nombre d'escriptors, laïcs i burgesos, els capdavanters dels quals són Bernat Metge, Desclot i Muntaner.

Aquest últim, el més famós dels cronistes de l'edat mitja, va néixer a Perelada, a l'Empurdà i ha estat, sens dubte, la figura literària més representativa d'aquells temps: Guerrer, diplomàtic, cortesà, historiador. Autor de les célebres cròniques que omplen sis regnes seguits. Comença

per la història de les lluites i les conquestes de Pere el Catòlic i acaba amb les d'Alfons el Benigne.

Aquestes célebres cròniques representen un dels més imposants documents literaris de tots els temps.

Alguns erudits estrangers que he tingut l'honor de conèixer, m'han dit que havien estudiat el català, especialment per a poder llegir dites cròniques en la llengua que havien estat escrites.

Un altre cèlebre cronista de l'edat mitja és l'historiador Desclot. Descriu la invasió de Catalunya per l'exercit i la flota franceses i la defensa heròica del país per Pere el Gran i els seus homes.

El fet esdevenia en l'any 1285 i, algunes d'aquestes cròniques no han estat publicades fins el segle dissetè i, més tard, traduïdes al castellà.

En 1376 apareix un nou escriptor, el qual es llegeix encara avui amb interès: el filòsof i poeta Bernat Metge, gran admirador de Petrarca del qual tradueix, en català, la novel·la Valter i Gisela. La seva obra capdal és Lo somni, on descriu, dissimulant-ho en forma de somni, els seus sofriments d'home incomprès i captiu.

En 1397 neix el futur gran poeta Auzies-March català d'origen i valencià de naixença, fill del poeta Pere March i cunyat del cèlebre Joanot Martorell autor de la immortal novel·la cavalleresca Tirant lo Blanch.

Auzies-March va escriure sentidíssims i un poc enravessats poemes en un català molt savorós: Cants d'Amor, Cants de Mort, Cants Morals. La passió, l'amistat, l'ètica i, últimament el misticisme religiós, fet de dolor i de filosofia, li inspiren el Cant Espiritual.

En 1539 els poemes d'Auzies-March són publicats i tot seguit, traduïts al castellà i, un segle més tard, al llatí.

La Catalunya Medieval gaudia d'una gran llibertat de pensament. Ho demostra el fet que, ja llavors, l'Alcorà fou traduït al català. En aquella època plena de prejudicis, pocs traductors gosaven fer-ho. Les idees preconcebudes de l'església estaven molt arrelades arreu d'Europa.

Quan la corona de Castella s'uneix a les corones d'Aragó i de Catalunya comença la decadència de la cultura catalana. Empal·lideix la literatura. Les belles arts perden llur esplendor.

El territori català, és a dir, el Principat de Catalunya, per bé que unit a la corona de Castella sota del mateix ceptre, conserva encara la seva independència fins el començament del segle dinovè.

En la vida privada i en les esglésies, el català continua éssent la llengua emprada.

El castellà es parla oficialment i entre gent dita distingida durant un curt període però mai entre els estaments camperols, eclesiàstics o menestrals.

Després d'aquest període de decadència, s'inicia un període de franc retrobament de la llengua catalana.

El punt de partida es pot situar en el 1833 quan Bonaventura Aribau composit la seva Oda a la Pàtria, escrita en un llenguatge acurat i brillant que contrasta notablement amb el que empraven quasi tots els poetes d'aquella època: pobre i simple, barrejat de mots castellans.

Aquesta Oda a la Pàtria, és com una mena de miracle del resorgiment català. Escrita per un home que, com molts intel·lectuals catalans d'aquell temps (exactament com molts intel·lectuals catalans d'ara) solia escriure en castellà, és la guspira que reanima les cendres i abranda el foc nou de la llengua i de la literatura catalanes.

Les petites fogueres isolades, febles i vacil·lants, que cremaven ací i allà arreu de Catalunya, a València, a les Balears, es reanimen amb la Oda a la Pàtria.

S'estenen. S'ajunten. Aixequen llur calor i la claror cel amunt, terra enllà. Reanimen el cor, mig gebrat, dels lectors i escriptors catalans, hi desperten l'amor, la fe i l'esperança.

Aquest foc ja no s'extingirà mai més. Perquè un home genial, Pompeu Fabra, ha aplegat la llengua catalana, l'ha ordenada i fixada en un monumental diccionari on els catalans que estimem la llengua nadiua, podem

cercar-hi la orientació i l'ajuda que ens cal.

Després de la Oda a la Pàtria, la nostra llengua, bastarditzada, em pobrida, quasi oblidada, comença a ressucitar.

No és Aribau ni el seu amor a Catalunya ni la seva indiscutible inspiració poètica i encara menys el seu esforç per a aixecar la llengua catalana (que no crec que en fes cap en aquest sentit) sinó l'imponderable moment crucial qui, miraculosament, decideix el retrobament de Catalunya i de les seves lletres.

Altres homes, amb tants o més mèrits i amb molta més fe en el català, ho havien probat ja abans, sense èxit. El fat vol que l'èxit sigui d'Aribau i, a fi de comptes, què importa de qui és?

La Renaixença de les lletres comença i amb ella el resorgiment de la llengua catalana.

Aquest ressorgiment es fa a poc a poc, amb certes vacil·lacions, amb certa indecisió.

De moment és un provar i maldar per ací i per allà.

Versaires i prosadors que senten i estimen llur llengua, treballen isolats, no gaire encoratjats pel públic ni pels companys, i gens guiats per un cervell i una voluntat ferms, com ho serem més tard nosaltres, ja en ple segle vint, pel cervell i la voluntat del mestre Fabra i dels seus col·laboradors.

Quants d'aquests homes del noucents, amb talent i voluntat indiscutibles, vegeren fracassar llurs esforços per manca d'encoratjament i d'ajuda! I a fe que en calia de coratge i de voluntat per a escriure en català en aquella època de vocabulari empobrit i bastarditzat i ortografia anàrquica.

Em plauria citar aquí tots els noms dels primers peoners de la nostra gran Renaixença i cada una de llurs obres però el reduït espai de que dispo no m'ho permet.

Recordaré, però, Joan Cortada, que poc temps després d'apareixer la Oda a la Pàtria d'Aribau, traduí de l'italià al català "La Fuggitiva",

Albert Vidal, autor d'un diccionari català-castellà que no crec que arribés mai a publicar-se, Pere Mata, que en 1836 publicà un poema: Lo vot complert, Pere Labèrnia, autor d'un diccionari català amb correspondència castellana i llatina.

Joaquim Rubió i Ors, sota el seudònim de Lo Gayter del Llobregat, publica poesies en català en el Diario de Barcelona.

Rubió i Ors, és considerat per Nicolau d'Olwey com un dels iniciadors de la nostra Renaixença: "El primer que aspirà a fer-se ressó de l'ànima catalana."

També per aquell temps, Miquel Anton Martí, publicà un recull de poesies aplegades en un volum sota el títol: Llàgrimes de viudesa.

En 1859 es restableixen els Jocs Florals que havia fundat a Barcelona el rei Joan Primer en l'any 1396 i que, durant un llarg període (el més catastròfic de la Decadència) no s'havien celebrat a Catalunya.

La restauració dels Jocs Florals representa un fet capdal en la història de la Renaixença. No solament afecta els poetes i prosadors de llengua catalana i els auditors i llegidors de Catalunya, sinó que es converteix en un importantíssim esdeveniment social. (Quelcom semblant a la festa de l'adjudicació d'un premi de novel·la en els nostres dies però amb molta més repercusió.) Els intel·lectuals i la burgesia barcelonins, esperaven el dia dels Jocs Florals amb candeletes. Les dones estrenaven vestits, els homes hi anaven de peça Marga i barret de copa. Es feien presentacions i es renovaven coneixences. I, més d'un casament es concertava de resultes dels Jocs Florals.

Ciutats i pobles importants de Catalunya, organitzaven també festes poético-literàries i la reina de la festa esdevenia un estel de primera magnitud en la vida social i literària. Sovint, el poeta guanyador de la flor natural s'hi emmullerava. I si no ell, algun dels mantenedors o

poetes premiats.

Les cases benestants i fins les nobles, consideraven un honor que un poeta guanyador d'una flor natural entrés a formar part de la família.

De resultes dels Jocs Florals i de l'atmosfera que es creà a l'entorn de la gaia festa, es formà un grup anomenat Gai Saber. Cada un dels components d'aquest grup havia de col.laborar i contribuir a l'esplendor de la Renaixença Catalana.

El formaven, entre altres, Francesc Pelai i Briz i Maspons i Lebrós pare del nostre venerable amic Maspons i Anglesell.

Francesc Pelai i Briz recullia cançons populars arreu de Catalunya, Maria de Belloch aplegava llegendes de diferents regions, Maspons i Lebrós es dedicava a col.leccionar jocs d'infants de tradició catalana, que havien de formar un^o més volums. Valuosa aportació a la cultura del país.

Un altre grup anomenat Joventut formà una revista que publicava interessants treballs en català.

Així mateix s'incorporen al moviment ressorgidor, els primers narra-dors, novel·listes i autors dramàtics amb més o menys puresa de lèxic i d'ortografia.

Emili Vilanova, amb una varietat i prolixitat ben meritòries, escriu i publica quantitat de descripcions de costums del país plenes de vida i de gràcia.

Narcís Oller, després d'haver escrit en castellà, es decideix, a instàncies dels seus amics, a provar fortuna en llengua pròpia. Publica la seva primera composició en català: Croquis al natural. Després, la novel·la La Papallona. Aquesta novel·la es considerada com una veritable revelació d'un gènere nou i traduïda al castellà i al francès.

Segueixen: Isabel de Galceran, L'escanya pobres, La febre de l'Or, La bogeria...

Amb menys esclat però amb iguals mèrits, Vidal i Valenciano havia escrit i publicat La família del mas dels Salzers, La vida al Camp, Rosada d'Estiu...

Martí Genis i Aguilar presenta Julita, La reina del Cadí, Sota un Tarot.

Marià Vayreda es fa cèlebre amb La punyalada, Records de la darre-ra carlinada, Sang Nova...

Raymond Caselles, un escriptor digne de figurar en qualsevol antologia universal, publica Els Sots Ferèstecs, La multitud...

Joan Pons i Massaveu escriu poemes i novel·les d'un sabor popular i costumista notabilíssims, entre els quals: Quadres en Prosa, La colla del carrer, L'auca de la Pepa, A matadegolla i altres.

Joaquim Ruiria enriqueix la llengua catalana amb les seves obres immortals Jacobé i El rem dels Trentaquatre.

Victor Català, (Caterina Albert, que acaba de morir a noranta sis anys), il·lustra el final del dinou i començament del vint amb les seves grans obres: Solitud, Drames Rurals, Caires Vius...

Prudenci Bertrana es rebel·la al món de les lletres catalanes tot just encetat el segle vinté. Publica la seva primera novel·la Josefat en 1906. Aquesta obra l'acredita tot seguit com a gran novel·lista i es traduida a l'italià i a l'alemany.

Pere Coromines i Muntanya, novel·lista i assagista del final del dinou, és l'afortunat autor de Presons Imaginàries, La vida austera, Hores d'amor serenes, i, a més a més, un remarcable periodista.

Dels grans poetes del final del dinou he de citar, en primer lloc, Jacint Verdaguer, que en 1883, data gloriosa entre totes per a les lletres catalanes, dóna a coneixer el seu formidable poema, L'Atlàntida, aquell que, quasi cent anys més tard, el món sencer coneixerà per la música de Manuel de Falla.

Joan Maragall, el més profund i alhora esquisit dels poetes, fill

tardà de la Renaixença i tan actual com el més modern dels del segle vint.

Gabriel Alomar el delicadíssim autor de poemes inoblidables i altres versaires que lamento no poder citar, contribueixen així mateix a la tasca de la Renaixença.

Fills i alhora forjadors d'aquesta Renaixença, són també els autors de teatre entre els quals cal citar en primer lloc a Federic Soler, Serafi Pitarra reconegut en tot el país com a veritable fundador del teatre català.

Conrad Roure que amb el pseudònim de Pau Bunyegues escriu nombroses obres teatrals: Una noia és per un Rei, La vida a l'encant i altres.

Ignasi Iglesias, tan injustament oblidat i posat de banda.

Angel Guimerà, autor que fou popularíssim i ja no es representa més que en vetllades esporàdiques.

Santiago Rusiñol, de sana i finíssima ironia, aquí debem tantes hores d'esbarjo...

Però ja he anat massa lluny en la cita dels noms dels conreadors de la llengua catalana de final i començament de segle.

Ara, sols em manca assenyalar la existència de les primeres publicacions catalanes, diaris i revistes de llavors.

En 1871 ja es publicava un diari en català en forma de revista: La Renaixença, la qual, en 1872 era dirigida per Angel Guimerà.

A partir de 1881, La Renaixença es converteix en diari.

En 1899 comença a publicar-se el diari La Veu de Catalunya.

En 1907 es funda l'Institut d'Estudis Catalans, és a dir: L'Acadèmia de la Llengua Catalana. I, alguns anys més tard, la Fundació Bernat Metge que patrocina Francesc Cambó.

Aquesta fundació ha publicat els clàssics grecs i llatins en català amb la preciosa col.laboració d'especialistes molt competents i un resultat cultural notabilíssim.

En 1931, amb l'esdeveniment de la República Espanyola i de la Gene-

ralitat de Catalunya, el català repren caracter oficial.

Ja tenim un extens i ben redactat diccionari de la llengua catalana. També tenim un o dos diccionaris, català-castellà, castellà-català; català-alemany, alemany-català, francès-català, català-francès, etc, etc... I un gran diccionari català amb traducció castellana, francesa i anglesa de cada mot.

Catalunya és un país autònom i desplega amb èxit les seves activitats culturals.

En les escoles de l'Ajuntament i en les particulars, els alumnes aprenen el català alhora que el castellà.

Es funda un premi anual de novel·la: el Creixells, el qual és adjudicat per darrera vegada en 1938.

Els Jocs Florals es celebren amb un esplendor mai vist. Hi concòrren els millors poetes i prosadors de la llengua catalana. I la festa, al Palau de la Música, és presidida per les primeres autoritats oficials de Catalunya en presència de milers i milers de ciutadans entusiastes.

Les empreses editorials es multipliquen.

Tots els aparadors de les llibreries estan plens de llibres en català.

Poetes i novel·listes, veuen editades llurs obres i llurs traduccions amb una gran dignitat, a l'alçada de qualsevol país europeu.

Tothom vol aprendre a llegir i a escriure en català. I, tot d'una, esclata la guerra civil i amb ella es produeix l'esfondrament de Catalunya i del català.

En 1939, fi de la guerra d'Espanya, comença una nova decadència de la llengua catalana. Però aquesta decadència es diferencia de les altres en què, al mateix temps que la majoria dels catalans, per obligació, per esperit pràctic o per esnobisme, adopten el castellà com a llengua parla

da i escrita, alguns, ja des del començament d'aquesta nova decadència es desviuen i consagren llurs esforços a conservar i perfeccionar el català.

Si per a formar un judici del drama lingüístic de Catalunya ens baséssim en el nombre de famílies catalanes que, encara avui, després de més de vint-i-cinc anys de normalitat social, no parlen, no llegeixen ni escriuen el català, tindriem dret a qualificar aquesta època com la d'una nova decadència de la nostra llengua, una de les més catastròfiques.

Ana~~l~~itzem fredament, objectivament, el panorama que ofereix la nostra joventut.

D'Aquesta joventut no llegeix o llegeix molt poc en català. Molts pretenen que no l'entenen. (M'ho han dit centenars de vegades per bé que a casa llur, el parlin amb els pares i els germans.)

El costum de considerar el castellà com una llengua distingida, allò que se'n diu, de bon to, no és cosa nova. La dèria va començar al segle divuitè en el moment de la submissió catalana a les armes espanyoles. I la cosa ha continuat amb pugues i baixes, segons la situació política, tot el llarg de la història.

A partir del 1939 el fenomen ha pres proporcions insospitades. La alta i la mitjana burgesia, amb algunes excepcions, considera el català com una llengua inferior, indigna de llur refinada distinció, bona per als pageses, per als vilatans o per aquells éssers, vagues i absurds, que s'anomenen poetes i per una colla de desorientats i somniadors que s'obstinan a cultivar-la no solament en converses familiars i socials, sinó a llegir-la, a escriure-hi llibres.

D'aquesta desviació dels corrents naturals, en resulta un gran tort per a les dues llengües: la castellana i la catalana.

Si aquells catalans que han abolit la seva, volen un dia, tornar a parlar-la, ho fan en una innoble barreja de les dues.

Quant al castellà, llengua viril, rica i matitzada, ha sofert des de la invasió catalana en els seus dominis, un catastròfic empobriment corruptiu.

A primera vista, sembla difícil que la invasió dels catalans en els dominis lingüístics dels castellans pugui perjudicar la llengua castellana, parlada i escrita.

Però si es té cura en observar amb imparcialitat i interès la força d'adaptació i de persuasió ^{breu} dels catalans, compren ~~ga~~ fàcilment que no exagero.

Al català se li desvetlla l'esperit combatiu en les circumstàncies més difícils. Està avesat a lluitar amb el centralisme que li ha complicat la existència però no l'ha privat de situar-se. I és, justament, per a situar-se que s'ha posat a parlar a tort i a dret en castellà.

Parlant en castellà s'ha introduït en els ministeris, ha obtingut permisos especials. Si no ha aconseguit instal·lar una indústria o un comerç a Barcelona, a Manresa o a Tarrassa, l'ha instal·lat a Madrid, a Saragossa o a Soria, o s'ha associat, aquí, amb industrials o comerciants d'altres terres.

Ha enviat els seus fills a estudiar a la papital. Ha aconseguit per a ells càtedres universitàries, la direcció d'importants negocis. En poques paraules: la seva ambició l'ha dut a parlar castellà, mentre una altra sèrie de catalans ho feien únicament per a fer-se veure i alguns, obligats pel càrrec que exerceixen.

Entre els uns i els altres estan contribuint a l'empobriment actual de les llengües castellana i catalana.

Lamentable evidència, ja que cada una d'aquestes llengües posseeix qualitats d'expressió i de finor que li són pròpies, i, ben particulars al poble que les parla, el qual les ha forjades i matitzades a poc a poc, a través de segles d'història, segons les seves necessitats temperamentals i sentimentals.

Un castellà s'ha d'expressar en castellà i un català en català. No per orgull nacional ni per obstinació ni fatuitat, sinó perquè és en la seva pròpia llengua i, únicament en la seva pròpia llengua, que un poble sent, pensa, s'expressa amb ~~clar~~ claretat i naturalitat. En tractar de fer-

ho en una altra, que ha après però que no ha mamat, tradueix inconscientment, contribuint així a poc a poc, a l'empobriment i decadència de l'idioma que preté parlar.

Els catalans tenim la paraula fàcil i la vèrbola abundant. Sóm hospitalàris de mena i cortesos amb els forasters.

Sempre estem disposats a respondre en la llengua ~~en~~ que hom se'ns adreça per poc que la coneguem, tant si és castellà, italià o francès.

El castellà, tots ens pensem saber-lo. El parlem amb convicció i desembarràs sense reparar gaire en les faltes que fem. Aquest desembarràs acompanyat de somriures cordials i abundants tustadetes d'espatlla, contribueix a impressionar favorablement el nostre interlocutor.

Sempre que no es tracti de castellans cultes, amants de llur llengua, i amb coneixements suficients per a descobrir les nostres faltes (cada dia n'hi ha menys d'aquesta mena) a força d'escoltar-nos fer-ne, es posen inconscientment a imitar-nos.

"No más, ya tengo prou" "El paleta no viene" "No me lo digas, chica".

Aquestes frases corrents usades per gent no catalana, les sentireu a cada moment.

En boca de gent forastera, demostren que ja els hi hem encomanat les nostres faltes de castellà.

Cada dia que passen aquí, és un dia més de perill per a la puresa de la llengua castellana.

Els que viuen a Catalunya sense ser catalans (i Déu sap si són colla) no aprenen mai el català però desprenen el castellà.

Poquet a poquet, les faltes apreses dels catalans se les encomanen els uns als altres, i tots plegats acabem per no saber si el que parlem és castellà o català.

També se'ls encomana el nostre accent, tan fort, tan particular. Però no les vocals obertes i neutres, gairebé impracticables per un castellà o peninsular no català.

Aquestes vocals, ells no arriben a dominar-les mai. En canvi perden la nitidesa explosiva de les vocals castellanes que són la tònica del ben parlar de la meseta.

Els catalans patim, entre altres, dos greus i persistents defectes: l'amor al guany per mitjà del treball o de la intriga, i la inevitable vanitat pròpia dels pobles mediterranis.

Qui sap si en aquests defectes, que menen fatalment a l'individualisme, no es trobaria, sinó tota, almenys una bona part de l'explicació de les nostres eternes derrotes polítiques, i, amb les polítiques, les culturals.

Castella, orgullosa i austera, pobra i visionària, sotmet una i altra volta a través de la història, Catalunya, rica i treballadora, intel·ligent i flexible.

Fins ara ningú no ha trobat una explicació prou clara i convincent a l'etern drama.

Però el català, mancat de les grans qualitats heroiques i dominants del castellà, en posseeix unes altres que el fan fort i preponderant en allò que afecta la prosperitat econòmica si no política, del país. Renega de la seva llengua ^{si parlar-la} ~~que és la llengua materna~~ representa una pèrdua de diners o d'honors.

Molts d'aquests catalans que s'han posat a parlar i a escriure únicament en castellà, amb lamentable detriment de la llengua castellana, ha vien viscut l'època de la Generalitat de Catalunya, quan el català era llengua oficial i ells es gloriejaven de parlar-la, llegir-la i escriure-la.

Llavors aquest conreu de la llengua materna no demanava cap renúncia, cap sacrifici, cap pèrdua de diners ni d'honors. Al contrari: ajudava a guanyar-los.

Avui tot ha canviat.

Aquests homes, excessivament pràctics, han deixat llur llengua materna de banda com una vella camisa inútil. Però tornaran a usar-la ale-

gremient a la primera ocasió, quan el fet no constitueixi un perill per a llurs interessos ni per a llur vanitat.

De moment el català no els interessa. Usen a tort i a dret un castellà defectuós i malsonant que ells consideren indispensable a llurs negocis o, simplement, a llur vanitat de gent distingida. Aquest esperit comercial, aquest oportunisme o aquesta elasticitat mental són, potser, qualitats apreciables. Barrejades amb un poc d'idealisme i d'esperit de sacrifici, ho serien encara més.

Accepto que els negocis són els negocis, com diuen els anglesos, i que el diner que s'hi guanya facilita la vida agradable i còmoda. No podem exigir a cap català que posi l'ideal patri pel damunt de les exigències socials però, aquelles famílies, tots els membres de les quals són catalans, fills, pares, avis ¿per què parlen el castellà a casa entre ells?

Cap llei del Govern central no obliga els catalans a parlar castellà ni en societat ni en família. Oi més, a la Diputació, a l'Ajuntament, a la Delegació del Treball, a Hisenda, la majoria dels empleats catalans parlen en català a qui s'adreça a ells en la nostra llengua.

Malgrat aquestes facilitats, molts catalans, sobretot els que no passen de la trentena, i es consideren distingits, segueixen parlant el castellà en societat i en família.

El català, potser no l'han sabut mai bé. Però si l'han sabut alguna vegada, a força de no parlar-lo ni llegir-lo, quan volen reprendre'l el deformen, l'adulteren.

Una altra de les circumstàncies que contribueix a empobrir la llengua catalana parlada, és l'immigració sempre creixent de peninsulars a Catalunya.

Tot Espanya, de nord a sud, d'est a oest, a excepció, potser, de les províncies basques, considera Catalunya com una mena de Xauxa.

Amb l'esperança de trobar-hi treball, i una vida més confortable, s'hi precipiten famílies senceres. S'instal·len en qualsevol lloc: en les caveres de les muntanyes circumdants, sobretot a Barcelona; en cabanyes; en barraques improvitzades. I, sempre, o quasi sempre, si no són uns perfectes dropos (cas que no sol succeir perquè els que mandregen ja no es mouen de casa) reïxen a col·locar-se en un lloc o altre.

Els fills d'aquests nous i sovint no empadronats ciutadans de Catalunya, van més tard, a l'escola. Es comuniquen amb els companys de classe i amb els veïns del carrer. Amb l'elasticitat dels humils, accepten la llengua del país mentre els petits catalans es posen a xampurrar el castellà.

En resulta una estranya barreja!

Tinc la convicció que si les coses continuen per aquest camí, si algun esdeveniment extraordinari no ve a deturar-les, de la mateixa manera que en el segle seté, d'una barreja de llatí vulgar i d'ibèric o semític es va formar el català primitiu, així mateix, d'una barreja de català i castellà, es formarà una nova llengua.

Però malgrat la gran immigració espanyola a Catalunya, malgrat l'ambició, la necessitat o l'esnobisme que empeny a tants i tants catalans a parlar castellà, no serà possible que el català es malmenés si existís una premsa en català, llegint la qual el lector corrent conservaria el seu llenguatge, adquiriria nous coneixements lingüístics. Aquesta premsa no existeix. Tampoc no existeixen emissores de ràdio ni de televisió que s'adreixin en la llengua del país als seus habitants, ni durant una sola hora per setmana. No es publica cap revista escrita en català llevat de Serra d'Or redactada per un grup molt tancat de col·laboradors, destinada a un públic reduïdíssim. Cap diari no publica cap fulla en català ni diària ni setmanal.

En els col·legis, sobretot en els de frares o de monges, no solament no s'ensenya en català sino que es parla en castellà als alumnes

àdhuc quan es tracta de coses alienes a la gramàtica, a l'aritmètica, a la geografia o^a la religió. Es a dir, de les vacances, de les notes a pagar, del recreo. (Així és com totes les criatures de Catalunya anomenen l'estona escolar d'esbarjo).

Els infants que parlen encara català a casa llur, quan es refereixen a un animal o a un objecte domèstic, l'anomenen en castellà: "No sé on he deixat el cuaderno!" "He de fer el deber". "Deixa'm la goma de borrar." "Retallaré aquesta lechuza". "Dibuixaré un pato"... I els pares, en lloc de corregir-los, s'acostumen també a dir recreo, cuaderno, deber, borrar, lechuza, pato en comptes de dir esbargiment, cuadern, deure, esborrar, òliva i ànec.

Fins i tot en els pobles de muntanya, l'ensenyament es fa en castellà. Si, per casualitat, el mestre és català, parla a la mainada en la llengua del país perquè no ignora que si els explica la lliçó en llengua oficial, la meitat de les explicacions restaran incompreses. Però en algunes escoles de pobles muntanyencs o marins, el mestre no és català ni vol aprendre la nostra parla. Això fa que els menuts del camp s'han posat també a fer faltes de català, com els de ciutat.

Arreu del país tothom escolta la ràdio, tothom s'embadoca davant la televisió. Tothom o quasi tothom, alimenta l'esperit de revistes gràfiques escrites en castellà. Un o dos cops per setmana, tothom o quasi tothom, va al cinema, on tots els films són parlats en castellà.

Com voleu que la nostra llengua parlada es conservi pura?

Sortosament durant aquest període desastrós per al català una petita minoria, amb gran coratge i entusiasme, vetllava i vetlla per la seva conservació.

Dins la mesura possible, és aquesta minoria qui ha salvat la cultura i la llengua catalanes.

Entre els homes que la formen es troben individus de totes les classes socials: des del burgès adinerat capaç de practicar un mecenatge, fins l'humil treballador capaç d'adquirir un llibre a terminis. I, entre a-

quests dos extrems, tota la gama de tipus socialment i intel·lectualment classificables: clergues, advocats, metges, enginyers, mestres, editors, botiguers, escriptors, lletraferits, estudiants, actors...

Alguns d'aquests ciutadans, es suscriuen a col·leccions de novel·les, de opuscles de divulgació social, el que permet a l'editor de publicar-los. Assisteixen a conferències i a tertúlies on sempre es parla en català.

Fora de Catalunya, en diferents països del món: Paris, Londres, Nova-Yorc, Buenos-Aires, Santiago de Xile, Alger, Caragues... es celebren Jocs Florals en llengua catalana i són els catalans absents i amants de llur país, pobres i rics, que donen els diners per als premis.

A les comarques de Catalunya existeixen també agrupacions que conreen i fomenten la llengua catalana per medi de conferències, cursets, representacions de teatre i fins algun concurs literari.

Alguns centres excursionistes i associacions d'esbarjo juvenil tenen un mestre de català que dóna lliçons als membres que ho desitgen.

Gràcies a la generositat i a l'entusiasme d'un grup de bons catalans, al Teatre Romea encara s'hi representen comèdies en català.

Autors i traductors de peces de teatre, clàssiques i modernes, consagren moltes hores a escriure i a traduir al català obres estrangeres sabent que llurs produccions no seran, probablement, representades mai. Si per cas els hi posaran en escena una o dues vegades.

També existeixen les associacions d'aficionats al teatre, els quals, sovint ho fan tan bé com els professionals.

I és amb un esperit de sacrifici i un gran entusiasme, acompanyats d'un desinterés absolut que aquestes manifestacions artísticocatalanes han pogut conservar-se a través de tantes i tantes vicissituds.

Així mateix, entre aquesta minoria esmentada i durant el període més agut de la crisi del català - ara ja superada - es trobava també algun editor molt més idealista que no pas comerciant. - Si fos més comerciant que idealista ja no hauria editat en català - S'acontentava de guanyar poc o cap diner pel goig de veure publicades en català obres més

o menys perfectes les quals, però palesaven, al manys, que la cultura i la llengua catalana encara existien.

Per ací i per allà, en cafès i restaurants, s'han constituït tertúlies de parla catalana, on es conreua aquesta llengua procurant esmenar els defectes i vicis propis del bilingüisme.

Abans, d'aquesta tasca conservadora de la llengua viva, se n'encarregaven els pescadors, els camperols. Joaquim Ruirra, Prudenci Bertrana i altres escriptors de començament de segle varen enriquir el lèxic de la prosa llur, escoltant i recordant la parla pura i saborosa dels homes sencils que freqüentaven.

Llegint els esmentats escriptors sentiem i sentim encara, la benefactora influència de la marineria i de la pagesia catalanes encara no contaminades de barbarismes i impureses dialectals.

Avui, aquesta font s'ha estroncat. Arribeu-vos fins dalt de les muntanyes del Bergadà i del Pirineu, atravesseu la dilatada plana empordanesa, sentireu arreu parlar castellà, i, el que és pitjor, sentireu parlar a la gent del país, un català ple de castellanismes i, si aneu a la costa, prepareu-vos a sentir també, barrejades amb el català més dubtós, paraules angleses, alemanyes i franceses.

Al drama destructiu de la llengua catalana parlada hem d'afegir les nombroses desercions dels escriptors catalans que han deixat de ser-ho per ambició, o per simple necessitat econòmica. Hem de reconèixer - i, ho reconeixem - que alguns escriptors catalans escriuen bé el castellà. Altres - molts més, l'escriuen malament, amb igual èxit. Pel sol fet de fer-ho en llengua oficial, d'haver abandonat la nostra per a conreuar la dels que tenen la paella pel mànec, aquests escriptors són lloats, encensats, premiats amb honors i diners i, finalment, immortalitzats. - D'aquesta immortalsitat ja en parlarem, o, més ben dit, en parlaran les generacions

futures.

Però enmig d'aquestes desercions en massa, alguns hem restat fidels a la nostra llengua. Permeteu-me doncs, que en evocar el drama de la llengua catalana us parli també del nostre, del dels escriptors catalans. Cap de nosaltres no pot guanyar-se la vida escrivint en català: ni periodistes, ni novel·listes, ni autors de teatre, ni conferenciants. Aquell que no serveix per a res més i s'ha de refiar de la ploma per a viure, a de fer-ho en castellà. Voler guanyar el pa de la família escrivint en català és condemnar-la a la fam i a la misèria. Això explica el gran nombre d'escriptors catalans que han desertat la llengua vernaclea.

Alguns famosos premis de novel·la traduïts a diferents llengües es trangeres han estat guanyats per catalans que escriuen en castellà.

Potser aquests famosos novel·listes haurien escrit en llengua mater na si les dificultats de publicació i difusió no els ho haguessin vedat.

Els que escrivim en català no podem col·laborar a cap diari ni revista, ni a la televisió ni a la ràdio. La majoria dels diaris refusen de comentar les obres escrites i publicades en català. I, una bona part del públic que llegeix - parlo del públic format per catalans - no llegeix més que en castellà.

Aquestes circumstàncies tant poc esperançadores i propícies a l'optimisme, creen un clima anti-fraternal que respirem, amb pena, escriptors i editors de llengua catalana.

La situació de l'escriptor de llengua catalana, llevat de algunes, poquíssimes excepcions, - les podriem comptar amb els ^{de} d'una mà - resulta d'una solitud, d'una tristesa aclaparadores.

I, com si aquestes dissorts no fossin prou, no solament no ens sen tim encoratjats, sinó que, de tant en tant, hem d'escoltar el consell benvolent d'un amic amb esperit pràctic que ens diu, amb aire compungit: "Per què no escrius en castellà?"

Les úniques recompenses a que podem aspirar els escriptors de Cata lunya, són les paraules o els escrits que adesiara ens dedica un amic nos

tre, lector espontani o cronista professional, quan un llibre nostre els ~~ni~~ agrada. Això i el goig inefable que sentim els que escrivim la nostra llengua materna per pura vocació literària, sense esperar-ne cap guany ni cap honor.

A Barcelona - i, potser a Girona, a Tarragona, a Lleida i fins en algun altre país de llengua catalana, existeixen alguns llibreters que exposen i tracten de vendre llibres catalans. La gran majoria, però, exposen i venen únicament llibres en castellà. Si considerem que el llibreter és un comerciant i l'editor un industrial, comprendrem aquesta actitud sense cap mena de dificultat. Del llibre català no es pot esperar un guany enllepolidor ni per a l'autor ni per l'editor ni per al venedor. Per a ser autor, editor o venedor de llibres escrits en català s'ha de tenir esperit de sacrifici i unes engrunes d'ideal. Podem honradament exigir a ningú que en tingui?

Per acabar de contar ^{les} malaurances de l'escriptor català que són, naturalment, les mateixes malaurances de la llengua catalana, em manca fer uns comentaris sobre la censura. Ara ens diuen que ha estat suprimida. Però no ens ho acabem de creure. Hem passat tant de temps sota la seva fèrula, hem viscut tantes i tant peregrines aventures de resultes d'aquestsensors inescrutables, que no podem imaginar-nos que, tot d'una, se'ns permeti d'escriure i publicar lliurement el que pensem i sentim. Creiem que la censura ha canviat de nom, ha passat d'unes mans a unes altres, per anar a raure al mateix cervell directiu. Abans els nostres editors ens presentaven desolats algun text nostre cobert de creus, de ratlles entrecreuades, d'esborranys, de rectificacions traçats amb tinta vermella. Ara ens diran: "Nois, no goso publicar aquesta obra, en sóc responsable davant de les autoritats, m'exposo a que em retirin l'edició. En resum, els escriptors sotmesos a la nova llei de premsa estem en la mateixa situació d'abans, o, potser pitjor.

L'editor té por de les autoritats, nosaltres tenim por de l'editor. A força de tenir sempre por d'algú o d'alguna cosa, ens anem ensopint, ~~no~~

idiotitzant. Escrivim amb l'esperit encongít sense cap mena de llibertat de pensament. Ignorem sempre el que aquest reduít públic nostre acceptarà de nosaltres, de la mateixa manera que ell, per culpa de la por de tots plegats, ignora també el que cada un de nosaltres és capaç de pensar, de sentir, d'escriure. Ara com ara, tots hem d'ésser morals i ortodoxes, tant si ens plau com si no ens plau. Si fossim lliures d'expressar el que volem, hi hauria escriptor^s moralistes, amoralistes i immoralistes, catòlics, ateus i pagans, entre els quals el públic podria triar. Ara s'ha d'acontertar del que ens permet exterioritzar la paternal vigilància política i eclesiàstica.

Després de totes les malvestats que acabo d'explicar-vos, no gens exagerades sinó encara incomplertes, n'hi ha per a creure - molts s'ho han cregut i m'ho han confessat - que la llengua catalana no s'aixecaria d'aquesta nova decadència. I veus ací que, no solament n'ha eixit sinó que ho ha fet de la manera més brillant, més ferma, més esperançadora.

Als testimonis del ressorgiment actual viscut dia per dia, mes per mes, any per any, entre onades de fe i onades de dubte, entre llampegs d'esperança i núvols de descoratjament, la evidència ens apareix quasi com un miracle. Pessimistes i optimistes, entusiastes i escèptics, tots hem de reconeixer que la renaixença és un fet.

La iniciació d'aquest miracle és deguda a un petit grup i portada a cap d'una manera heròica. Potser els herois d'aquest foc renaixent, han estat només quatre o cinc homes, aquells que ja des del primer moment, en plena allau desballestadora de la llengua catalana, quan ni parlar-la era permés, es varen revelar, i, sense esperar més, començaren a lluitar per a salvar-la de la destrucció i l'oblit.

Mentre milers de catalans, i amb ells, molts escriptors, s'averگونien o no gosaven escriure en català, els homes esmentats es constituï-

ren en salvaguardans de la nostra llengua, i, amb la llengua, salvaguardans també de la cultura catalanes.

Els uns, en aparença passius, des de l'exili o desde Catalunya mateix: Pompeu Fabra, Prudenci Bertrana, Joan Santamaria i altres que no cal esmentar ací, varen seguir treballant, sempre en català, sense esperança ~~de veure~~ de veure publicada llur obra en vida, altres homes més joves, més combatius, varen començar a organitzar petits focus de resistència literària. La propagaven en secret i no sense exposar-se.

Ningú o quasi ningú es veia en cor de col.laborar-hi i la feina i els perills els aguantaven aquest petit grup de capdevaners, gràcies als quals, ho repeteixo, la nostra llengua ha surat pel damunt del silenci mortal que l'embolcallava.

Tot amb tot, la tasca diem-ne intel.lectual d'aquest nou ressorgiment de la llengua, ha estat molt més fàcil per a nosaltres que no ho fou per als forjadors de l'altra renaixença, la que començà aproximadament a la meitat del segle dinové. Llavors la llengua catalana havia devallat fins un nivell ruinós. Els conreadors espontanis, desorientats, desemparrats, perduts en un caos de barbarismes i d'anarquia ortogràfica, maldevien amb més voluntat que encert.

Nosaltres, gràcies a Pompeu Fabra i als seus col.laboradors - perdoneu que insisteixi sobre aquest punt - hem pogut tornar a escriure en la nostra llengua només que desenfundant la ploma. El mateix els que ja escrivíem abans de la guerra com els que s'han posat a fer-ho després, hem trobat ben a mà els valuosos instruments que ens calien: un gran diccionari de la llengua, un altre d'ortografia abreujada, gramàtiques molt ben estructurades, opuscles de la col.lecció popular Barcino: Conjugació dels verbs, El Català i el Castellà comparats, Les principals faltes de gramàtica, etc. etc.

Això vol dir que la llengua catalana no havia sofert una autèntica decadència, només una decadència aparent. Durant un llarg període - any saltres ens semblava llarg però ¿què són vint-i-cinc anys en la història

d'una llengua? - no s'escrivía o no s'editava, però l'escriptor servava intactes tots els elements necessaris, totes les eines de treball, ben desades, ben preparades per a un ressorgiment més o menys llunyà.

Quant a la llengua parlada - ja ho he dit més amunt - segueix el seu procés d'empobriment i bastardització. Ens costarà - els costarà als que venen, si la televisió i el football els ho permeten - un gran esforç purificar-la.

En el que es refereix a la llengua escrita, i a la seva expansió, el català passa per una revifalla esperançadora. És tan albiradora i fins tan esclatant, que gairebé ja no ens caldria esmentar-la si no fos per a celebrar-la juntament amb tots els catalans de bona fe.

Les empreses editorials es multipliquen, les que ja existien s'afermen, els autors de novel·les, assaigs, contes, història i geografia, broten de tot arreu com bolets després de la pluja. S'edita molt - potser massa - i generalment, bé. Surten tota mena de llibres des del que es ven a més de mil pessetes el volum, fins el que està marcat a vint-i-cinc pessetes. Segons diuen es ven força encara que ^{per} als catalans, vendre força deu voler dir en comparació al ^{mb el} que es venia alguns anys enrera. Ni com a compradors ni com a lectors, els catalans no podem, naturalment, comparar nos als compradors i lectors francesos o anglesos. En primer lloc, perquè els catalans, tant si llegim com si no, representem un petit nombre comparat el d'altres nacions capdevanteres de la cultura literària, i en segon lloc, perquè, diguin el que diguin els optimistes, el català com els altres habitants de les ribes mediterrànies, es lliura més al goig de viure que no pas al goig de llegir, d'estudiar o de meditar.

Passa moltes hores al carrer conversant amb uns i altres. Practica aquesta natural expansió, en les tertúlies dels cafès, a l'hora de la sobretaula, en una botiga, a una cantonada...

En una contrada on el cel sol ésser blau, les voravies assolellades, l'ambient càlid, ningú, o quasi ningú, no te ganes de romandre massa es-

tona entre les quatre parets d'una habitació sovint reduïda i baixa de sostre. Ningú no gosaria demanar a un català que llegeixi tant com un anglès o un suís. Els suïssos, és evident, compren i llegeixen més llibres que els catalans i això que el nombre d'habitans de la Confederació Helvètica és aproximadament el mateix que el de catalans - comptant els que viuen dintre i fora de Catalunya - i que els confederats helvètics es divideixen en tres grups: els que parlen i llegeixen en alemany, els que parlen i llegeixen en francès i els que parlen i llegeixen en italià - un mal negoci per a l'editor suís -. Però Suïssa els núvols romanen sovint empresonats dies i més dies entre les carenes alpines i jurasianes, el cel és gris, baix i plujós, al carrer no s'hi està bé més que pel juliol i l'agost i encara a certes hores. Els confederats s'expansionen refugiant-se en la llar prop de les xemeneies o els radiadors encesos, sovint en ple estiu.

En comparar Suïssa amb el nostre país i reconèixer que a Catalunya es llegeix menys i de retop se'n ressenten l'estímul, i el dalit dels escriptors i, per conseqüent, l'expansió de la nostra llengua, també hem de reconèixer - i ho reconeixem amb satisfacció - que el català escrit ha arribat a un punt de riquesa i perfecció ben estimulants.

Els escriptors catalans escriuen ara el català molt més bé que el castellà, El castellà, com a llengua, no necessita la nostra aportació. És, en nombre d'individus que la parlen i escriuen, la segona del món. Catalunya sí, Catalunya, en la seva lamentable decadència de la llengua parlada ha de menester el nostre esforç. La llengua catalana és, actualment, com la casa ben neta i endreçada que espera la tornada del fill pròdig. Tot està a punt per a rebre'l.

Quan es pugui ensenyar a les escoles, imprimir als diaris, propagar per la ràdio i la televisió, no ens caldrà més que obrir les portes, engegare les màquines, col·locar-les davant del micròfon.

Hem aprofitat els anys de silenci per a estudiar-la i perfeccionar-la. Hem prescindit, amb recança, de les absències, de les desercions. Ara,

ja no ens cal més que servir fidelitat a la nostra llengua.

Estem vivint amb goig, el començament d'una nova renaixença.

Barcelona, maig 1966